

Рудакевич О. М.

**Методичні рекомендації щодо використання нетрадиційних форм
лекційних та семінарських занять у викладанні політології**

Тернопіль ТНЕУ

2013

Рудакевич О. М. Нетрадиційні форми лекційних та семінарських занять у викладанні політології: методичні рекомендації . – Тернопіль: ТНЕУ, 2013. – 37 с.

Рекомендовано до друку: рішення кафедри філософії та політології ТНЕУ, протокол № 3 від 24 грудня 2013 р.

Рецензент: Козловець М. А., д-р філос. наук, професор, завідувач кафедри філософії Житомирського державного університету імені Івана Франка

Відповідальний за випуск:

О. М. Рудакевич, доктор політичних наук, професор кафедри філософії та політології Тернопільського національного економічного університету.

Зміст:

I. ДИДАКТИЧНІ ЗАСАДИ НЕТРАДИЦІЙНИХ ФОРМ НАВЧАННЯ ТА ЇХ ВИКОРИСТАННЯ НА ЛЕКЦІЯХ З ПОЛІТОЛОГІЇ.....	4
1.1. Характерні особливості та принципи активних форм навчання.....	4
1.2. Проблемна лекція. Рекомендації щодо проведення проблемної лекції на тему «Політична влада».....	6
1.3. Лекція-діалог (лекція-бесіда). Використання лекції-бесіди при розгляді теми «Політична діяльність та політичні відносини».....	8
1.4. Бінарна лекція. Методичні поради щодо проведення бінарної лекції на тему «Основи етнополітики»	12
1.5. Лекція-конференція. Використання лекції-конференції при вивченні теми «Історія вітчизняної політичної думки»... ..	16
1.6. Інтерактивна лекція. Методика інтерактивної форми лекції на тему «Політична система суспільства»... ..	17
II. ІННОВАЦІЙНІ МЕТОДИКИ ПРОВЕДЕННЯ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ ІЗ ПОЛІТОЛОГІЇ.....	25
2.1. Методичні рекомендації з проведення ділової гри «Зустріч кандидатів у депутати міської ради з виборцями».....	25
2.2. Методика інноваційної гри на тему «Шляхи розвитку демократії в Україні».....	28
2.3. Методичні рекомендації до інтелектуальної гри «Дебати» на тему «Політична еліта сучасної України».....	31
Література.....	37

Важливою складовою професійної діяльності викладача ВНЗ є постійне вдосконалення методики викладання з метою освоєння студентами знань і формування відповідних умінь і навичок. Обсяг інформації, необхідний для плідної роботи за фахом, невинно зростає. Вивчений матеріал швидко втрачає актуальність і потребує оновлення. Тому навчання, орієнтоване лише на запам'ятовування, не може задовольнити сучасні вимоги до фахівця. Першочерговою є проблема формування таких якостей людини, які дають можливість самостійно засвоювати нову інформацію, розвивати вміння та навички, необхідні для виконання діяльності на високому професійному рівні.

Проблема підготовки висококваліфікованих кадрів не може бути ефективно розв'язана в рамках традиційних форм і методів навчання. Традиційні форми і методи навчання передбачають передачу знань, але не формують вміння і навички їх практичного застосування в майбутній професійній діяльності і не розвивають професійні здібності. Це обумовлено тим, що в традиційних методах навчання в активному стані перебуває тільки викладач, слухачі виступають в якості об'єкта його впливу, вони пасивно сприймають інформацію і відтворюють її. Таке навчання носить репродуктивний характер, в інтелектуальному відношенні воно є пасивним.

Між тим, *знання носять персоніфікований характер*. Їх не можна отримати, слухаючи лекцію чи знайти в книгах. Там можна почути або знайти лише інформацію, яка може і не стати для студента знанням. Знання характеризують здатність людини застосовувати інформацію в конкретній сфері діяльності. Тому навчальний процес повинен забезпечувати умови для ефективного сприйняття інформації, її осмислення та застосування. Схематично його можна зобразити як послідовність пошуку відповідей на запитання: «знаю, що?» → «знаю, як, яким чином?» → «знаю, чому, для чого?».

Таку якість навчальному процесу надають активні методи навчання та їх форми. Це обумовлено тим, активні методи навчання забезпечують навчальному процесу двосторонній характер; його об'єктом виступає інформація (зміст навчання), яка підлягає освоєнню, а суб'єктами (як партнерами взаємодії) – викладач і студент (викладач – група, студент – студент, студент – група, група – група). Тобто, така навчальна діяльність здійснюється в процесі *соціально-педагогічної взаємодії викладача і студента*. В ній органічно поєднується освіта, виховання і розвиток, що сприяє формуванню цілісної особистості майбутнього фахівця.

Використання активних форм навчання сприяє усвідомленню студентами новизни матеріалу, що подається, його зв'язку із знаннями, що вже студентами опановані, майбутньою професією, а також практичним і життєвим досвідом. Це інтенсифікує пізнавальну діяльність, надає їй науково-пізнавально-професійну якість, формує особистісну мотивацію: «хочу знати, чому» → «хочу знати, як» → «хочу знати, для чого, коли, де, з ким» та розвиває професійні здібності. В якості критеріїв набутих знань служать запитання і завдання, які пояснюють і демонструють рівень осмислення та практичного застосування знань.

I. Дидактичні засади нетрадиційних форм навчання та їх використання на лекціях з політології.

1.1. Характерні особливості та принципи активних форм навчання.

Характерними особливостями активного навчання є:

- вимушена активізація розумової діяльності, – той, хто навчається, змушений бути активним незалежно від його бажання;
- тривалий, а не короткочасний чи епізодичний характер активності;
- самостійне творче вироблення рішень у процесі навчання, підвищення ступеня мотивації та емоційності;
- постійна взаємодія тих, хто навчається з викладачами за допомогою прямих та зворотних зв'язків.

Основною формою навчання у вищій школі традиційно є лекція. Однак за її допомогою навряд чи можна розвинути творчі здібності та навички, хоча, безумовно, за умови високого рівня педагогічної майстерності, викладач можна систематизувати та структурувати величезний пласт інформації, яка підлягає освоєнню студентами [3]. У зв'язку з цим доцільно, поряд із традиційною лекцією, послідовно вводити в процес викладання політології нестандартні форми навчальних занять (лекційних і семінарських).

В основі нетрадиційних форм лекцій лежать такі принципи контекстного навчання:

Принцип проблемності. Цей принцип передбачає подання лекційного матеріалу через низку проблемних ситуацій і залучення студентів до спільного аналізу та пошуку їх рішень.

Принцип ігрової діяльності. Для активізації пізнавальної активності студентів доцільно використовувати ігрову діяльність через застосування ігрових процедур: розігрування ролей, мозкова атака, бліц-ігри і т.п. Застосування їх, наприклад, на початку лекції сприяє зняттю емоційної напруги, створенню творчої атмосфери та формуванню пізнавальної мотивації.

Принцип діалогічного спілкування. Активізація лекції передбачає використання певних методичних прийомів підключення слухачів до діалогічного спілкування у формі зовнішнього та внутрішнього діалогу.

Принцип спільної колективної діяльності. Проведення невеликих дискусій у процесі лекції під час аналізу та вирішення проблемних ситуацій дозволяє створити активну, творчу та емоційно позитивну атмосферу.

Принцип двоплановості. Двоплановість полягає у впровадженні в лекцію ігрових елементів: перший – умовний, ігровий; другий – реальний, спрямований на формування і розвиток професійних здібностей і навичок [6].

Відповідно до названих принципів, можна виділити такі нетрадиційні типи лекцій, які спрямовані на розкриття творчого потенціалу та розвиток креативних здібностей студентів: проблемна лекція, лекція-провокація, лекція-бесіда, бінарна лекція, лекція-конференція, лекція-«прес-конференція», кіно (відео) лекція, лекція-візуалізація, інтерактивна лекція. Розглянемо застосування окремих із них у процесі викладання курсу «Політології».

1.2. Проблемна лекція

Проблемне навчання – система методів, з допомогою якої студенти отримують знання не в готовому вигляді, а в результаті самостійної творчої діяльності. Можна виділити такі рівні проблемного навчання: 1) викладач ставить і формулює проблему, спрямовує студентів на самостійний пошук її розв'язання; 2) викладач лише називає проблему, а ті, хто навчаються, самостійно формулюють і розв'язують її; 3) студенти самостійно усвідомлюють і формулюють проблему, а також досліджують способи її розв'язання. Проблемне завдання – навчальне завдання у вигляді проблемного питання, або конкретного завдання чи їх певна сукупність, які стимулюють пошукову активність студентів.

Проблемна лекція починається із запитань, із постановки проблеми, яку в процесі викладу матеріалу необхідно вирішити. Проблемні запитання відрізняються від не проблемних тим, що вимагають нестандартного, творчого (креативного) вирішення, тобто, готової схеми їх розв'язання в минулому досвіді студентів нема. Проблемна лекція передбачає високу активність студентів та обумовлює високу ефективність засвоєння ними інформації. Це досягається шляхом самостійної роботи під час лекції (індивідуальної, групової, індивідуально-групової).

За допомогою проблемної лекції забезпечується досягнення трьох основних дидактичних цілей: 1) засвоєння студентами теоретичних знань; 2) розвиток теоретичного мислення; 3) формування пізнавального інтересу до змісту навчальної дисципліни та професійної мотивації майбутнього спеціаліста.

Проблемна лекція активізує особистий пошук студентів та дослідницьку діяльність. На перших етапах у групах з високим рівнем пізнавальної діяльності викладач може побудувати лекцію таким чином, що сам ставить проблему і демонструє можливі шляхи її вирішення. У подальшому можна переходити до частково-пошукових методів, а саме: лектор створює проблемну ситуацію і спонукає студентів до пошуку рішення.

Так організовується такий тип проблемної лекції, як лекція-брейнстормінг ("мозкова атака"). Він включає два етапи: 1) мозкову атаку; 2) селекцію ідей.

Мозкова атака передбачає колективну генерацію ідей, спрямованих на розв'язання проблеми. На дошці записуються всі запропоновані ідеї. Після цього викладач разом із студентами послідовно обговорює їх за критеріями найбільшої ефективності та відповідності реальній ситуації (ретельно опрацьовується кожна ідея, кожен варіант розв'язання проблеми, обґрунтовується її прийняття чи відкидання).

Ефективність засвоєння інформації, здобутої шляхом мозкової атаки, значно вища, ніж тоді, коли її подає викладач. Такі лекції доцільно проводити за темами і проблемами, принциповими для навчальної дисципліни: матеріал, вивчений таким шляхом, не тільки ефективно засвоюється, а й тривалий час зберігається в пам'яті.

Рекомендації щодо проведення проблемної лекції на тему «Політична влада».

Викладач розпочинає лекцію із запитання: «Чи є ефективною політична влада в Україні?». Студенти, швидше за все, дадуть негативну відповідь на запитання. Тоді викладач ставить нове запитання: «Які причини такого стану? Чому, наприклад, у США влада ефективна, а в Україні – ні? Він висловлює думку, що розгляд питань, винесених на лекцію, дозволить аудиторії знайти відповідь на головне проблемне питання теми.

Упродовж лекції викладач сам, або спільно зі студентами формулює проміжні та додаткові навчальні проблеми. Вони можуть стосуватися кожного з питань теми.

До першого питання: «Сутність та концепції політичної влади»:

– Крім політичної влади, є й інші види соціальної влади: адміністративна, військова, економічна, сімейна тощо. Запитання: Що спільного між ними? Чи можна дати загальне визначення влади? Яка універсальна структурно-логічна модель влади?

– Будь-яка влада має, як ми виявили, такі елементи структури: суб'єкт влади, її об'єкт, воля, засоби влади (дії). В чому особливість цих елементів у політичній владі?

– Чому в політології існує ряд концепцій та теорій влади? Яка з них, на думку слухачів, є найбільш досконалою?

До другого питання теми: «Суб'єкти, джерела, ресурси та засоби політичної влади, типи її легітимності»:

– Які властивості суспільних акторів дають їм можливість виступати в ролі суб'єкта влади?

– У чому суть вислову: «Хто володіє інформацією, той володіє світом!»

– Чи є глава держави первинним суб'єктом політичної влади в країні?

– Який із видів легітимації політичної влади є найбільш дієвим у сучасному українському суспільстві?

До третього питання теми: «Закономірності побудови структури та функціонування політичної влади»:

– У чому об'єктивна потреба розділяти політичну владу на законодавчу, виконавчу й судову?

– Що сприяло утвердженню в СРСР авторитарного типу влади?

– Чи у повній мірі реалізований в Україні принцип поділу політичної влади?

– За яких умов у країні може бути двовладдя?

– Чи можна стверджувати, що нинішня влада в Україні діє на користь лише окремих суспільних груп, а не всього народу?

До четвертого питання теми: «Типологія політичної влади»:

– Які сутнісні риси політичної влади можуть виступати критеріями її типології?

– Чи змінився характер і зміст політичної влади за нового президента?

Підводячи підсумок лекції, викладач знову ставить питання: «Чи є ефективною політична влада в Україні?». Студенти узагальнюють умовиводи, напрацьовані в процесі розв'язання проблемних питань теми.

1.3. Лекція-діалог (лекція бесіда).

Лекція-діалог передбачає безпосереднє спілкування викладача з аудиторією. Діалог (взаємодія двох логосів) – це бесіда, обмін думками між двома чи кількома людьми, метою якого є всебічний розгляд певних явищ чи процесів. Це форма спільного роздумування, форма диспуту, дискусії.

Перевага лекції-діалогу полягає в тому, що вона дозволяє спрямовувати увагу студентів на найбільш важливі питання теми, викладання навчального матеріалу з урахуванням особливостей суспільної ситуації та категорії студентів.

До участі в лекції-бесіді залучити можна різними прийомами, наприклад, запитаннями до студентів на початку лекції та в її процесі, як вже описано в проблемній лекції. Питання можуть бути інформаційного чи проблемного характеру, які часто використовуються для з'ясування рівня знань студентів з теми, ступеня їхньої готовності до сприйняття наступного матеріалу.

Лекція даного типу базується на комплексній взаємодії окремих елементів: подача матеріалу, його закріплення, застосування, повторення та контроль. Методична специфіка лекції-бесіди полягає в тому, що лектор виступає і в ролі інформатора, і в ролі співбесідника, що вміло направляє хід діалогу зустрічними запитаннями. Навчальний діалог може відбуватися у формі реальної чи вигаданої суперечки двох або й більше історичних осіб (учених, політиків, спеціалістів), яких представляють різні групи студентів, що спеціально готувались до цього діалогу, так і між студентами та викладачем.

Лекція-бесіда може перерости в лекцію-диспут. Дискусія – це таке спільне обговорення певної теми, коли відбувається зіткнення різних думок, ідей. Дискусія може виникнути як спонтанно, так і в результаті запланованих дій лектора. Одна з функцій викладача – короткий виступ на початку зустрічі, далі йде не просто діалог зі студентами, а полемічна бесіда. Функції лектора передбачають таку постановку питань, яка веде до зіткнення думок і, відповідно, до пошуку аргументів та їх доказу, до поглибленого аналізу проблем, що розглядаються. Тему дискусії доцільно добирати і розробляти завчасно. Проте, лише потенційної дискусійності для лекції недостатньо. Тема повинна надавати можливість учасникам дискусії прийти до кінцевого результату, до певних об'єктивних знань та виявлення істини.

Використання дискусії, як і діалогу загалом, має свої мінуси: займає багато часу, її важко вести у великій аудиторії, дискусія може бути монополізована кількома студентами. Ефективність дискусії потребує ретельної підготовки до її проведення, а також створення демократичної атмосфери вільного обговорення під час заняття.

Використання форми лекції-бесіди при розгляді теми «Політична діяльність та відносини»

Можливість використання такої форми лекційного заняття обумовлена тим, що студенти мають певний досвід політичної участі. Напередодні лекції викладач може рекомендувати почитати відповідну літературу (Конституцію України, суспільно-політичні газети та журнали), ознайомитися з матеріалами Інтернету,

які стосуються політичної діяльності та політичних відносин в Україні і за рубежом.

Під час розгляду **першого питання теми «Поняття політичної діяльності, її мотиви, цілі і завдання»** лектор може поставити запитання «Які конституційні права і свободи мають громадяни України?» Дискусію може викликати питання «Яке практичне значення мають політичні права для життєдіяльності громадянина і, коли він здебільшого їх використовує?» Інтерес викликає також питання «Чи існують певні заборони у правовій демократичній державі на політичну діяльність громадян?»

У результаті проведеного обговорення зазначених питань у формі діалогу та диспуту в студентів формується розуміння суті і значення політичної діяльності для народного загалу.

Розглядаючи **друге питання теми «Аспекти, рівні та види політичної діяльності»**, інтерес для колективного обговорення може виникнути навколо питання «Яка ефективність різних форм політичної участі?» та «Який досвід політичної участі може мати (здебільшого має) студент молодших курсів університету»? Вельми гарячу дискусію може викликати тема «Євромайдану», наприклад, «Чому ви брали участь у Євромайданах у м. Тернополі та столиці України?» Цю тему можна розбити на підтеми: «Що Вам особисто дав Євромайдан?»; «Що він дав для країни, розвитку в ній демократії, формування національної самосвідомості молоді та старших поколінь населення країни?»; «Чи був Євромайдан результатом спонтанної самоорганізації населення?»; «Чому влада використала фізичну силу проти мирних демонстрантів у м. Києві?»

У процесі розгляду **третього питання «Політична взаємодія та політичні відносини»** можна вислухати думку студентів про характер взаємодії основних політичних сил в українському суспільстві та у Верховній Раді України. Цікавим для студентської аудиторії може бути запитання «Що стало причиною активної співпраці опозиційних сил на сучасному етапі розвитку українського суспільства?» і «Чи зможуть опозиційні сили висунути єдиного кандидата на наступні президентські вибори?»

Достатньо великі можливості для діалогу на лекції має розгляд **четвертого питання теми «Політичний процес. Його етапи, види, форми»**. Наприклад, «Який з етапів виборчого процесу викликає найбільше нарікань з боку вітчизняного електорату і чому?». Також можна обговорити питання про бажаний характер удосконалення політичної системи країни (еволюційний чи революційний).

Лекція-діалог дасть можливість студенту виступити експертом змісту та характеру політичних процесів, і разом з тим усвідомити набутий досвід політичної діяльності та участі.

1.4. Бінарна лекція

У бінарній лекції навчальний матеріал (здебільшого проблемного змісту) подається студентам у діалогічному спілкуванні двох осіб: двох викладачів, викладача і практика, прихильників різних точок зору тощо. Така лекція доцільна, наприклад тоді, коли існують різні підходи до вирішення проблеми. У такому випадку кожен із суб'єктів відстоює власну позицію. Бінарна лекція доречна також тоді, коли ставиться завдання продемонструвати міжпредметні зв'язки при вирішенні певної проблеми, або, коли вирішення проблеми вимагає міждисциплінарного підходу. При вивченні політологічних тем доцільно інтегрувати знання з адміністративного права, державного управління, соціології тощо.

Якщо два (або більше) лектори розглядають спільну тему, відповідаючи на запитання студентів або, ведучи з ними бесіду, то виникає ситуація, відома під назвою "круглий стіл". Ця методика, що отримала розповсюдження в лекційній практиці, максимально демократизує спілкування лектора і студентів: вона передбачає їх рівність, як партнерів, які спільно обговорюють проблему. Однак, і за "круглим столом" є провідний суб'єкт взаємодії – фахівець із обговорюваної проблеми, як правило, викладач, який ініціює колективне обговорення. Для належної організації «круглого столу» призначається також лідер-організатор, особа, яка стежить за регламентом, дисциплінує учасників бесіди, тощо.

У процесі діалогу викладачів і студентської аудиторії аналізується проблемна ситуація, формулюється проблема, висувуються гіпотези щодо її вирішення, які обговорюються, заперечуються ті з них, які не отримують належної аргументації, розв'язуються протиріччя і знаходиться рішення. Ефективність такої лекції забезпечує незвичність її форми та структура викладу матеріалу, яка будується на зіткненні протилежних точок зору та на поєднанні теорії й практики.

Бінарна лекція - форма навчання, близька до інтелектуальної гри. Висока інтелектуальна активність викладачів стимулює навчально-пізнавальну й поведінкову активність студентів. Вони вчаться також способам ведення діалогу, беручи в ньому безпосередню участь. У цілому, методика бінарної лекції забезпечує комплексне досягнення цілей навчання, розвитку і виховання студентів: формування їх знань, умінь і навичок, удосконалення мислительних здібностей, розширення пізнавальних мотивів та особистісний розвиток.

Підготовка бінарної лекції включає ряд методичних завдань.

1. Вибір теми. Найбільш ефективними є дискусійні теми: які містять (чи в яких можливі) різні точки зору; з приводу яких наявна історична боротьба думок, а також нудні та складні теми.

2. Вибір партнера. Важлива інтелектуальна та психологічна сумісність провідних суб'єктів, приблизно однаковий рівень компетентності, а також уміння

думати вголос. Разом з тим, бінарна лекція дає можливість досвідченому викладачу передати досвід викладачу-початківцю.

3. Розробка сценарію. Формулюються проблеми, визначаються тематичні блоки, розподіляється час – кожен учасник діалогу повинен висловлювати думку (позицію) протягом 1,5 – 2 хв.

4. Продумати просторове розташування викладачів по відношенню один до одного та до аудиторії; слід обов'язково провести репетицію.

Лекція може будуватися також на засадах принципу взаємного доповнення інформації партнерами (міркування вголос), принципу контрасту, коли проявляється плюралізм думок та ведеться між ними дискусія, принципу експертної оцінки, коли іншим лектором виступає практик – фахівець у даній сфері. Викладачі можуть залишатися на власних позиціях, або ж приходять до єдиної точки зору. Форма лекції демонструє студентам процес творення нового знання в процесі наукового пошуку рішення проблеми, отримати правильне уявлення про наукову дискусію, виокремлювати правдиву інформацію.

Бінарна лекція – це міні-гра, що створює позитивно забарвлену емоційну основу, яка підвищує зацікавленість студентів. Вона передбачає високу міру імпровізації в поведінці лекторів, виступи яких повинні бути не лише науково-коректними, а й природними і невимушеними. Один із прийомів педагогічної майстерності викладача – введення в процесі лекції інформації, яка є новою для партнера і, на яку той повинен відреагувати. Це створює ситуацію імпровізації, яка вимагає від партнерів творчості в дискусії і викликає в студентів довіру та позитивне сприйняття подібних форм навчання.

Практика застосування бінарної лекції має такі переваги:

- ✓ підвищує рівень активності студентів при сприйманні, осмисленні навчального матеріалу та участі в навчальних діях;
- ✓ робить проблемним не тільки зміст, а й форму викладу, що активізує мислення студентів;
- ✓ дає можливість передати більший обсяг інформації за рахунок конструювання матеріалу та підтримки високого рівня уваги й пізнавального інтересу в студентів;
- ✓ дає вищий педагогічний ефект у випадку, коли тема є принциповою для даного предмета;
- ✓ формує альтернативність мислення, повагу до іншої точки зору;
- ✓ розвиває в студентів культуру ведення дискусії за рахунок участі в ній та наслідування поведінки викладачів.

Реалізація переваг бінарної лекції вимагає від викладачів культури й майстерності ведення в процесі діалогу спільного пошуку шляхів розв'язання проблемної ситуації, яка розігрується, із залученням до спілкування студентів.

Вони задають запитання, висловлюють свої думки, позицію, формують своє відношення до матеріалу, який обговорюється, виявляють свій емоційний відгук на те, що відбувається.

У процесі бінарної лекції необхідно створити умови для використання студентами раніше засвоєних знань, необхідних для розуміння навчальної проблеми, та досвіду участі в спільній роботі. Завдяки формулюванню проблемної ситуації (декількох ситуацій) та пошуку шляхів їх розв'язання, студенти долучаються до активного процесу творчого мислення: висунення припущень (гіпотез) щодо розв'язання проблеми, розгортання системи аргументів і доказів або їх спростувань та обґрунтування кінцевого варіанту спільного розв'язку.

На бінарну лекцію з політології доцільно запрошувати лідерів або активістів політичних партій, громадських організацій, посадових осіб державних органів та органів місцевого самоврядування, депутатів.

Методичні поради щодо проведення бінарної лекції на тему «Основи етнополітики».

Таку лекцію доцільно проводити спільно з представником національно-демократичної або націоналістичної партії. Бажано, щоб він був депутатом ради того чи іншого рівня. Це може бути також представник національно-культурного товариства.

Логічна структура лекції:

- 1) виголошення викладачем теми лекції, її мети і завдань;
- 2) представлення гостя, його виступ із вступним словом (чим він займається, його зв'язок із темою, що розглядається на лекції);
- 3) розгляд першого питання:
 - а) виклад лектором (викладачем) теоретичних основ;
 - б) підключення експерта до розгляду питання, надання йому можливості висловити своє ставлення до змістових одиниць теми, постановки проблемних питань, доповнити до сказаного викладачем тощо;
 - в) звернення викладача і запрошеної особи із запитаннями до студентів;
 - г) відповіді на запитання студентів;
- 4) у такому ж плані розглядаються інші питання теми;
- 5) загальні висновки і побажання експерта;
- 6) заключне слово викладача.

Під час розгляду **першого питання теми «Поняття етносу, нації та етнополітики»** лектор може попросити гостя висловити своє розуміння сутності нації («Якої теорії нації він дотримується: етнічної, політичної чи змішаної – етнополітичної?»). Доречним буде також запитання «Яку модель нації

намагаються утвердити в Україні головні політичні сили держави та політична влада?»

І лектор, і гість можуть поставити запитання студентській аудиторії «Чи є національною (українською національною) держава Україна?», а також «Чому праві та правоцентристські партії України закликають до боротьби за «українську Україну?»»

Ведучи мову про етнічні (національні) меншини, лектор і експерт можуть висловити свою точку зору на те, «Чи є українські росіяни національною меншиною в Україні, або ж чи є їх статус особливим (мовляв вони також автохтони), а отже держава Україна є не моно-, а двонаціональною?».

Розкриваючи зміст **другого питання «Національна свідомість та самосвідомість. Націоналізм, інтернаціоналізм, космополітизм»**, викладач може задати запрошеному політичному лідеру запитання «Яким, на його думку, є стан національної самосвідомості правлячого класу та широкого народного загалу?», «Чому рівень національної самосвідомості населення західних і східних областей України відрізняється і, як це впливає на утвердження суверенного статусу української держави?»

Цікавим для студентів буде запитання експерту, наприклад, «Які, на його думку, істотні відмінності між національно-демократичними й націоналістичними партіями?» У цьому розділі не обійтися також без запитання «Чому певні політичні сили кваліфікують ВО «Свободу» як «неофашистську» партію?», а також «Чи є проросійською націоналістичною партією Партія регіонів?»

Третє питання теми «Суб'єкти, принципи та види державної етнополітики» може спонукати до запитання представнику партії «Якими є засади етнополітики вашої партії і, чим вони відрізняються від офіційно задекларованої державної етнополітики?»

Оскільки болючим питанням для українського суспільства є проблема кримських татар, лектор може попросити гостя висловити свою думку про перспективи її вирішення в найближчому майбутньому.

Четверте питання теми «Етнополітика української держави» також дає можливість активного залучення до його розгляду партійного лідера. Наприклад, актуальним є питання «Чому українська влада не вживає рішучих заходів для допомоги етнічним українцям Східних та Південних областей, які за радянської влади зазнали істотної руйнації своєї мови і культури?»

У студентів може виникнути запитання про політичну коректність та доцільність прийняття в Україні в 2012 р. «Закону про засади мовної політики в Україні», який поставив під сумнів статус української мови як єдиної державної.

Все більшої актуальності в державі набуває питання про іноземних громадян, які вельми активно переселяються на українські землі і наполегливо вимагають

рівних політичних, економічних та інших прав і свобод. Це питання викладач і експерт можуть розглянути спільними зусиллями.

1.5. Лекція-конференція.

Лекція-конференція проводиться за схемою наукових конференцій: доповідь викладача або студента, в якій дається загальна характеристика теми (до 20 хв.) → виступи які доповнюють тему, детально розкривають її окремі аспекти, та/або аналізують, обговорюють ідеї доповіді (10 хв.) → запитання виступаючим та відповіді на них (5-7 хв.) → підведення викладачем підсумків розглянутої теми (10 хв.). Кожен виступ готується як логічно закінчений текст, який є результатом самостійної роботи студента. Функція викладача полягає в керуванні вибором студентами теми доповідей та їх підготовкою. Під час лекції викладач може узагальнити матеріал, а також допомогти студенту ("лектору-початківцю") вдало відповісти на запитання аудиторії. Такий тип лекції значно підвищує роль самопідготовки та відповідальності студентів, виробляє в них навички підготовки та проголошення публічного виступу.

Методика проведення лекції-конференції на тему «Історія вітчизняної політичної думки»

1. Доповідь викладача на тему «Історичні етапи розвитку вітчизняної політичної думки».

Доповіді студентів:

2. «Слово про закон і благодать» митрополита Іларіона – перший політичний трактат у вітчизняній історії.

3. Вклад в історію політичної думки викладачів Києво-Могилянської академії Стефана Яворського та Феофана Прокоповича.

4. Політичні ідеї філософа Григорія Сковороди.

5. Микола Костомаров – перший український політолог.

6. Громадсько-політична діяльність та політичні праці Михайла Драгоманова та Івана Франка.

7. Політичні ідеї праці «Самостійна Україна» Миколи Міхновського.

8. Вклад Михайла Грушевського в осмислення політичної історії України та її майбутнього.

9. Вячеслав Липинський – фундатор консервативного напрямку української політології.

10. Національно-державницька школа в українській політичній думці.

1.6. Інтерактивна лекція

Інтерактивна лекція, або лекція із застосуванням техніки зворотного зв'язку, здійснюється у формі активного діалогу з аудиторією. Це сприяє кращому засвоєнню студентами знань завдяки високому рівню уваги та розумової активності.

Після викладу певного змістовного блоку чи проблеми викладач ставить студентам контрольні запитання, на які вони відповідають за допомогою спеціального обладнання на робочих місцях.

Викладач ставить запитання і називає варіанти відповідей, одна з яких правильна. Коли більш, ніж 80% студентів вибирають правильну відповідь, підводиться підсумок і переходять до наступного запитання. Коли правильну відповідь вибирають 50% і менше відсотків студентів, доцільно повернутися до питання ще раз. Далі ставиться контрольне запитання і оцінюється кількість правильних відповідей. Тепер можна зробити висновок про рівень засвоєння матеріалу.

Лекція може проводитися як із використанням звичайних вербальних (словесних) засобів, так і за допомогою технічних засобів навчання в спеціально обладнаних аудиторіях. Якщо лектор іде традиційним шляхом, то заняття нагадує лекцію-бесіду з тією різницею, що максимальне навантаження при відповіді на запитання лягає на самих студентів. Лише у випадку, коли ніхто в аудиторії не зможе дати правильної відповіді, викладач дає відповідь сам (ще раз пояснює матеріал). Взагалі при підготовці і проведенні інтерактивних лекцій доцільно заздалегідь роздати необхідний дидактичний матеріал, методичні рекомендації до вивчення теми, щоб студенти, готуючись до заняття, виписали визначення, занотували найбільш важливу інформацію. Далі лектор з'ясовує, наскільки зрозуміло є те, що опрацьовувалося самостійно, і коментує найбільш складні місця.

Позитивні сторони інтерактивної лекції очевидні. По-перше, долається перша вада, за яку критикують лекції: студент перестає бути пасивним об'єктом навчання, готується не тільки до семінарських і практичних занять, але і до лекції. По-друге, на лекції реалізується диференційований підхід – проводиться попередній діагноз рівня обізнаності в темі. По-третє, з'являється час на детальний розгляд найбільш складних питань лекції, оскільки студентам не потрібно конспектувати основні положення і визначення – вони вже зафіксовані в конспектах.

Розвиток і використання технічних засобів навчання привів до того, що термін "техніка зворотного зв'язку" певною мірою втратив абстрактне значення. В обладнаних технікою аудиторіях лектор може відстежувати реакцію аудиторії через спеціальні датчики. Наприклад, під час лекції можна задавати запитання,

відповіді на які студенти обирають із запропонованих варіантів. Їх якісний аналіз вказує на рівень засвоєння ними теми.

Лекція з використанням техніки зворотного зв'язку дає можливість підтримувати постійний контакт із аудиторією, що важливо для підтримання уваги в процесі навчання, а також здійснення контролю за якістю засвоєння навчального матеріалу.

Організація інтерактивної лекції на тему «Політична система суспільства».

На попередній лекції чи семінарі викладач оголошує наступну лекційну тему: «Політична система суспільства». Студентам рекомендується опрацювати певні розділи підручників та посібників, виписати дефініції основних понять: система, політична система, політична організація суспільства, політичний інститут, динаміка політичної системи тощо.

До кожного з п'яти питань теми формуються тестові завдання, які будуть розв'язувати студенти під час лекції. Тестові завдання, а також бланки відомостей, в які будуть вноситися відповіді, роздруковуються для кожного студента.

Розглядаючи **перше питання теми «Сутність, структура та функції політичної системи суспільства»**, викладач, після вступного слова, пропонує студентам виконати перший блок тестових завдань.

1. Система – це:

- а) взаємодіючі елементи;*
- б) певним чином впорядкована сукупність елементів;*
- в) предмет або явище, відокремлене від інших предметів чи явищ;*
- г) автономна сукупність взаємодіючих та впорядкованих елементів;*

2. У чому сенс поняття “політична система суспільства”?

- а) характеризує системність політичної сфери суспільного життя;*
- б) вказує на місце політичної системи у соціальному організмі країни;*
- в) відображає єдність політичного та економічного життя країни;*
- г) відображає роль політики в суспільному житті.*

3. Який із компонентів політичної системи є головним, системотворчим?

- а) політичні інститути;*
- б) політична свідомість;*
- в) політична влада;*
- г) політичні норми.*

4. Хто формує політичну систему країни?

- а) народ;*

- б) політичні партії;*
- в) політична система формується спонтанно;*
- г) суб'єкт влади.*

5. З яких підсистем складається політична система?

- а) інституційної, світоглядної, нормативної, культурної, комунікативної;*
- б) економічної, соціальної та культурної;*
- в) владно-політичної та правової;*
- г) „входів” та „виходів” із політичної системи.*

6. Які процеси відбуваються в політичній системі?

- а) висловлення звернень громадян до органів влади;*
- б) прийняття рішень з актуальних питань політики;*
- в) дії щодо реалізації політики уряду;*
- г) формування інститутів громадянського суспільства.*

7. Яка з функцій політичної системи є базовою?

- а) представницька;*
- б) владно-політична;*
- в) правова;*
- г) управлінська.*

8. У чому сенс правової функції політичної системи?

- а) політична система функціонує на основі конституційного права;*
- б) політики розбудовують правову систему суспільства;*
- в) правова система є компонентом політичної системи;*
- г) політики контролюють дотримання законодавства у різних сферах.*

Відповіді студенти заносять в комп'ютери, якими вони користуються. Через 4-5 хв. викладач бачить на моніторі результат бліц-опитування і робить висновок про рівень засвоєння матеріалу. Якщо буде виявлено недостатнє засвоєння студентами завдання, лектор додатково пояснює суть явища чи проблеми. Після цього він може розглянути ряд складніших питань, які стосуються першого пункту теми. Наприклад: «Яка логіка формування політичної системи суспільства?», «Чи можна вести мову про політичну систему на рівні району чи області?», «Який зміст окремих функцій політичної системи, наприклад, владно-політичної, представницької, розподільчої, правової тощо?» Якщо в аудиторії відсутнє необхідне технічне обладнання, викладач може: а) зібрати заповнені паперові бланки відповідей і разом з асистентом або групою студентів проаналізувати відповіді; б) провести взаємну (попарну) перевірку студентами виконаних тестів; в) лектор проводить бесіду зі студентами з метою виявлення їх обізнаності із змістом першого питання.

Засвоєння основ другого питання теми «Політичні інститути: види, взаємодія та роль у політичній системі» можна перевірити з допомогою таких тестових завдань:

11. Що таке політичний інститут?

- а) політологічний навчальний заклад;
- б) орган державної влади;
- в) суспільний інститут, який створено для організації та здійснення політичної діяльності;
- г) та чи інша політична партія.

12. Який із названих інститутів не є власне політичним?

- а) профспілки
- б) парламент
- в) правляча коаліція
- г) політичні партії.

13. Чим істотно відрізняється політичний інститут від економічного інституту?

- а) не може здійснювати господарську діяльність;
- б) не володіє матеріальними та фінансовими ресурсами;
- в) не створюється з метою отримання прибутку;
- г) не може мати права юридичної особи.

14. Чи можуть професійні спілки набувати статусу політичного інституту?

- а) ніколи на можуть;
- б) можуть в умовах демократії;
- в) так, коли вони ставлять перед собою власне політичні цілі і завдання;
- г) якщо такий статус надає їм закон держави.

15. Що таке політична організація суспільства?

- а) громадянське суспільство;
- б) сукупність власне і невластне політичних інститутів;
- в) організація державної влади;
- г) система громадських організацій.

16. Яке з понять є ширшим за змістом: політична організація суспільства чи політична система суспільства?

- а) ці поняття рівнозначні;
- б) політична організація є характерною ознакою політичної системи;
- в) політична система поняття ширше за об'ємом;
- г) політична система може і не включати в свою структуру політичну організацію суспільства.

17. Яка роль політичної організації в суспільстві?

- а) вона є організаційною основою політичної системи;*
- б) вона акумулює людські ресурси політичної сфери суспільного життя;*
- в) організує виконання політичних рішень;*
- г) блокує проникнення в політичну систему ворожих сил.*

18. Чи можуть громадські об'єднання займатись політичною діяльністю?

- а) так, це їм дозволяє Конституція України;*
- б) ні, вони створені для неполітичної діяльності;*
- в) так, коли політичні партії чи державні органи залучають їх до своєї діяльності;*
- г) в окремих випадках так, але це не основна їх функція в суспільстві.*

Після контрольного тестування, викладач може розглянути зі студентами такі питання практичного змісту: «Чи можуть професійні спілки висувати свої кандидатури на виборах до парламенту?», «Чи можуть громадські організації чи рухи трансформуватися в політичні партії?», «Чи слід вважати, що політичні інститути є головними інструментами здійснення політичної влади?»

У процесі розкриття **третього питання теми «Теоретичні засади взаємодії політичної системи із соціальним середовищем»** знання студентів можуть бути перевірені такими тестами:

19. Що виступає в ролі середовища для політичної системи?

- а) світове співтовариство;*
- б) соціальна система суспільства;*
- в) всі інші глобальні системи суспільства (економічна, соціальна, правова, духовно-культурна);*
- г) громадянське суспільство.*

20. Що бере політична система від середовища?

- а) людські ресурси;*
- б) фінансові ресурси;*
- в) інформацію про проблеми суспільства;*
- г) усе вищесказане.*

21. Хто автор першої принципової моделі взаємодії політичної системи суспільства із середовищем?

- а) М. Дюверже;*
- б) К. Поппер;*
- в) Д. Істон;*
- г) Т. Гоббс.*

22. Що таке „вхід” у політичну систему суспільства?

- а) умови оптимального функціонування;*
- б) вимоги громадян до суб'єктів політичної системи;*

- в) включення у структуру політичної системи нових елементів;
- г) політичні інститути, що діють у регіонах країни.

23. Що таке „вихід” із політичної системи суспільства?

- а) спрямування влади на інші сфери суспільного життя;
- б) всенародне обговорення проектів законів, інших правових актів;
- в) прийняття політичних рішень та дії, спрямовані на їх виконання;
- г) вихід політичних партій із правлячої коаліції у парламенті країни.

24. Які процеси відбуваються в середині політичної системи?

- а) аналіз отриманої від суспільства життєво важливої інформації;
- б) узагальнення вимог суспільства до політичної системи;
- в) формування політичних рішень на основі вимог громадян;
- г) відбір соціально-значущої інформації з метою прийняття рішень, адекватних потребам суспільства.

24. У чому сутність взаємодії політичної та економічної систем в умовах демократичного суспільства?

- а) економічна система домінує над політичною;
- б) політична система формує економічну систему;
- в) економічна система не впливає на функціонування політичної системи, але остання може впливати на першу;
- г) політична система визначає стратегію розвитку економіки.

25. Яку модель політичної системи розробив Г. Алмонд?

- а) функціональну;
- б) інформаційно-кібернетичну;
- в) соціально-психологічну;
- г) інституційну.

26. Яку модель політичної системи запропонував К. Дойч?

- а) інформаційно-кібернетичну;
- б) функціональну;
- в) соціально-психологічну;
- г) біхевіористську.

Після контрольного тестування, викладач може розглянути зі студентами такі питання: «Які кібернетичні ідеї були використані для розробки концепції взаємодії політичної системи зі соціальним середовищем?», «Які чинники можуть заблокувати «вхід» у політичну систему?», «Яка роль громадянського суспільства у забезпеченні належного функціонування політичної системи?»

Розглядаючи четверте питання теми «Динаміка політичної системи. Політичні реформи та революції», викладач може скористатися такими тестовими завданнями:

27. Динаміка політичної системи це:

- а) її реагування на зміни соціального середовища;*
- б) вплив політичної системи на соціально-економічне та духовне життя суспільства;*
- в) внутрішні зміни, які відбуваються в структурі політичної системи з плином часу;*
- г) взаємодія політичної системи із політичними системами інших країн.*

28. Що таке інноваційні реформи?

- а) поступова адаптація політичної системи до змін у соціальному середовищі;*
- б) реформування політичної системи силами опозиції;*
- в) істотні зміни в політичній системі в наслідок приходу до влади нових політичних сил;*
- г) реформи, які започатковані політичною елітою.*

29. Які зміни у політичній системі відбуваються в процесі політичних реформ?

- а) певних змін зазнають усі підсистеми при збереженні діючого суб'єкта влади;*
- б) змінюється суб'єкт політичної влади;*
- в) істотно змінюються функції політичної системи;*
- г) перебудовується інституційна підсистема політичної системи.*

30. Які зміни у політичній системі відбуваються в процесі революції?

- а) змінюється суб'єкт політичної влади і перебудовується вся політична система;*
- б) змінюється форма державного устрою;*
- в) народ стає сувереном;*
- г) істотних змін зазнає громадянське суспільство.*

31. Яких змін зазнала політична система України з проголошенням незалежності держави?

- а) істотно реформувалася;*
- б) стара система була зруйнована і сформована нова;*
- в) здійснено незначні зміни при збереженні основ права та інституційної підсистеми;*
- г) до влади прийшли націоналісти.*

32. Чи можна назвати політичні події 90-91 рр. минулого століття українською національною революцією?

- а) так, тому що Україна стала суверенною державою;*
- б) ні, оскільки при владі залишилися в основному старі радянські кадри;*
- в) певною мірою так, бо українські національні символи стали державними;*

г) так, бо українці запанували в проголошеній самостійній державі.

33. Чи можна назвати дії Євромайданів в Україні 2013 р. прикладом політичної революції?

а) так, це рішучий стрибок у розвитку політичної та інших сфер суспільного життя;

б) ні, це мирні акції;

в) ні, це радикальні вимоги та дії, які не привели до кардинальних змін у політичному житті країни;

г) це окремі революційні дії, а не системні перетворення.

34. Який із критеріїв не використовується для типології політичних систем?

а) кількість партій;

б) тип влади;

в) тип політичної культури;

г) розвиненість самоврядування.

35. До якого типу політичних систем належить українська політична система?

а) авторитарна;

б) конкурентна;

в) демократична;

г) двопартійна.

На завершення розгляду теми, викладач може розглянути питання про можливі напрями розвитку політичної системи України у найближче десятиріччя.

II. ІННОВАЦІЙНІ МЕТОДИКИ ПРОВЕДЕННЯ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ З ПОЛІТОЛОГІЇ

2.1. Методичні рекомендації до ділової гри «Зустріч кандидатів у депутати міської ради з виборцями»

Мета гри - закріплення теоретичних знань студентів із тем «Політичні партії, громадські організації та рухи» та «Демократія в політичному житті сучасного суспільства»; формування вмінь і навичок агітаційної роботи під час виборів депутатів місцевих рад.

Учасники гри - студенти навчальної групи.

Тривалість гри - 2 академічні години (80хв.).

I. Консультація до ділової гри

Консультація проводиться на семінарському занятті, яке передує діловій грі. Викладач знайомить студентів з темою і метою ділової гри, розподіляє ролі, дає рекомендації з підготовчої роботи.

Суть ігрової ситуації: йде передвиборча кампанія. У виборчому окрузі зареєстровано два кандидати у депутати міської ради. Це молоді підприємці й активісти політичних партій. Вони зустрічаються з виборцями за місцем проживання. Аудиторія включає різні верстви населення. Веде збори голова дільничої виборчої комісії. За столом президії, крім головуючого, кандидати та їх довірені особи.

Дійові особи та експерти:

- 1) головуючий на зборах;
- 2) **кандидат №1** - директор СМП, член проводу міської організації ВО «Батьківщина»;
- 3) довірена особа першого кандидата
- 4) **кандидат №2** - головний економіст акціонерного товариства, заступник голови міської організації Партії Регіонів;
- 5) довірена особа другого кандидата;

виступаючі, які підтримують

першого кандидата:

- 6) інженер, член партії «Батьківщина»;
- 7) пенсіонер, член ВО «Свобода»;
- 8) бізнесмен, член Партії УДАР Віталія Кличка;
- 9) робітник, член Європейської партії;
- 10) багатодітна жінка, член Християнсько-демократичного союзу;

виступаючі, які підтримують

другого кандидата:

- 11) власник приватного підприємства (майстерні, кафе), член Партії регіонів;
- 12) молодий робітник, член Комуністичної партії України;
- 13) учитель, член Партії Єдиний центр;
- 14) профспілковий активіст, член Соціал-демократичної партії України (об'єднаної);
- 15) державний службовець, член Партії Регіонів;
- 16) експерти (студенти, які не є дійовими особами на грі).

При підготовці до ділової гри студентам необхідно опрацювати спеціальну літературу (список у рекомендаціях до семінарських занять).

Викладач розподіляє ролі, дає консультацію дійовим особам.

Головуючий складає сценарій ведення зустрічі.

Довірені особи готують повідомлення про кандидата у депутати (вік, освіта,

посада, основні віхи біографії, успіхи у виробничій та громадсько-політичній діяльності, сімейний стан, риси характеру, захоплення тощо).

Кандидати у народні депутати готують тези виступу. Їх основа - власна виборча програма, яка складається з таких розділів:

- оцінка політичної ситуації в країні та регіоні
- вирішення актуальних економічних проблем міста та регіону;
- розв'язання соціальних проблем міста, мікрорайону;
- розвиток освіти, культури, спорту;
- подолання екологічних проблем;
- вдосконалення роботи міськради, її виконкому.

Виступаючі в обговоренні кандидатур готують тези, в яких висловлюють підтримку одному кандидату і критично оцінюють програму іншого. При цьому вони враховують особливості «свого» соціального стану (робітник, службовець, студент і т.п.) та партійну належність.

Експерти готують відомість, в яку вноситимуть оцінки кандидатам у депутати (з кожного розділу виборчої програми та їх ораторських здібностей).

Див таблицю:

№ п/п	Назва розділу програми	Оцінка канд. № 1 (макс. 5 б.)	Оцінка канд. № 2 (макс. 5 б.)	Примітка
1	Оцінка політичної ситуації в країні та регіоні			
2	Вирішення актуальних економічних проблем міста та регіону			
3	Розв'язання соціальних проблем міста, мікрорайону			
4	Розвиток освіти, культури, спорту			
5	Подолання екологічних проблем;			
6	Сума балів			

II. Ділова гра

А). Вступне слово викладача,

вирішення організаційних питань (5хв.).

Б). Ділова гра «Зустріч кандидатів у депутати міської ради з виборцями (65хв.).

Ведучий відкриває зустріч, надає слово довіреній особі першого кандидата (до 3 хв.), кандидату (до 1 хв.), виділяє час для запитань аудиторії і відповідей кандидата (до 5хв.); надає слово довіреній особі другого кандидата, самому кандидату, відводить час для запитань і відповідей; організує обговорення кандидатур (по черзі виступають прихильники кожного з кандидатів (виступи до 3 хв.); закриває зустріч, висловлює побажання претендентам).

В). Висновки експертів, підведений підсумків ділової гри (до 10 хв.). Заповнюється зведена відомість оцінки кандидатів, порівнюються результати по кожному з розділів. Викладач дає загальну оцінку роботи студентів на занятті.

2.2. Методика інноваційної гри на тему «Шляхи розвитку демократії в Україні»

Мета гри — закріплення й творчий розвиток теоретичних знань із теми «Демократія в політичному житті сучасного суспільства»; вироблення навичок колективного аналізу політичної ситуації методом інтелектуального штурму, формування мети політичної діяльності, шляхів її досягнення.

Суть інноваційної гри як методу й форми навчання полягає в тому, що студенти, використовуючи набуті знання та власний досвід, шляхом «інтелектуального штурму» проводять аналіз теоретичних та практичних проблем і роблять певні висновки, що і є тією новацією, новим знанням, які вони продукують.

Інтелектуальний штурм проводиться за методикою гри «Що? Де? Коли?»: учасники гри, мобілізуючи свої інтелектуальні здібності, протягом невеликого проміжку часу висловлюють ідеї, думки, пропозиції, які оперативно оцінюються, приймаються чи відкидаються; в результаті виробляється спільне рішення — відповідь на поставлене запитання.

Учасники гри - студенти навчальної групи.

Тривалість гри - 2 академічні години (80 хв.).

I. Консультація до інноваційної гри

Варіант I. Консультація проводиться на семінарському занятті, яке передуює інноваційній грі. Викладач знайомить студентів з темою і метою гри, дає рекомендації з підготовки до неї. Студентам пропонується опрацювання певної літератури, збір інформації про політичні події і процеси. Пропонується також подумати над питаннями:

1. Які основні проблеми розвитку демократії в Україні?
2. Які шляхи, форми і методи вирішення цих проблем?

(Список літератури наведено в методичних рекомендаціях до семінарських занять).

Варіант II. Студенти підготувалися до семінару на тему «Демократія в політичному житті сучасного суспільства». На початку цього заняття їм пропонується розглянути питання «Шляхи розвитку демократії в Україні» у формі інноваційної гри.

Викладач знайомить студентів з метою інноваційної гри, її методикою; ділить навчальну групу на 4 підгрупи (по 5-7 чол.), назначає капітанів, які спрямовуватимуть інтелектуальний штурм і представлятимуть думку колективу при обговоренні результатів пошуку.

II. Інноваційна гра

A). Вступне слово викладача, вирішення організаційних питань (10 хв).

B). Інноваційна гра «Шляхи розвитку демократії в Україні» (60 хв).

I. Викладач ставить **завдання №1**: Шляхом інтелектуального штурму протягом 5хв. визначити основні проблеми розвитку демократії в Україні і виділити з них 3-4 найбільш гострі та важливі.

Серед основних проблем демократичного розвитку України здебільшого називаються такі:

- авторитаризм політичних лідерів та державних службовців;
- необізнаність громадян щодо їх конституційних прав і свобод людини і громадянина;
- фальсифікація результатів виборів;
- низький рівень роботи представницьких органів влади;
- не публічність діяльності органів влади;
- посягання влади на свободу слова, мирних зібрань громадян;
- політична пасивність та індиферентність народного галу;
- низький рівень правової та політичної культури політиків та громадян;
- відсутність умов для опозиційної діяльності політичних партій та громадян;
- нерозвиненість форм прямої демократії;
- нерозвиненість громадянського суспільства;
- недостатня реалізація принципу поділу влади;
- заідеологізованість органів державної влади, пріоритет партійних цінностей над загальнонародними тощо.

Після закінчення зазначеного часу, кожна група представляє свою позицію: називає основні проблеми, даючи коротке пояснення кожної. Це триває не більше 3 хв. Протягом наступних 2 хв. студенти інших підгруп дають запитання

доповідачу. Свої результати підгрупи представляють по черзі. Викладач пропонує студентам фіксувати результати обговорення в робочих зошитах, а сам записує їх на дошці. Після завершення виступів усіх підгруп, студенти шляхом рейтингового голосування визначають чотири основні проблеми з числа тих, що записані на дошці (5 хв.).

II. Відібрані проблеми розподілюються між підгрупами і викладач формулює **завдання №2**: Шляхом інтелектуального штурму протягом 5хв. визначити конкретні заходи, форми і методи, реалізація яких дозволить вирішити дану проблему.

Після інтелектуального штурму групи представляють свої рішення (3 хв.) і відповідають на запитання інших підгруп (2 хв.)

В). **Викладач підводить підсумки** інноваційної гри: аналізує роботу підгруп; висловлює думку щодо запропонованих заходів розвитку демократії в Україні, виставляє оцінки (15 хв.).

2.3. Методичні рекомендації до інтелектуальної гри «Дебати» на тему «Політична еліта сучасної України»

Мета заняття — поглиблене вивчення та закріплення знань з нормативної теми «Політична еліта та лідерство» з використанням методики інтелектуальної гри «Дебати».

Технологія інтелектуальної гри «Дебати» розроблена видатним філософом сучасності Карлом Поппером. У Західному світі в «Дебати» грають і досвідчені політики (особливо, в процесі підготовки до публічних дискусій), і учнівська та студентська молодь, яка готується до самостійного життя в умовах демократії.

Учасникам гри пропонується тема, яка стверджує певний стан речей у тій чи іншій сфері суспільного життя. Одна із команд (стверджуюча) шукає аргументи і факти, які обґрунтовують істинність висловленої думки, інша (заперечуюча) — доводить її хибність. Підставою для заперечення є той факт, що всі суспільні явища та процеси мають і позитивні, і негативні сторони (прояви, компоненти), розвиваються чи деградують у часі.

Команди складаються з трьох осіб. Для проведення змагання потрібні також судді й тайм-кіпер, який слідкує за використанням часу учасниками гри. Міжнародні правила гри «Дебати» передбачають певний порядок ведення дискусії, який розглянутий нижче.

Учасники дебатів - студенти академічної групи.

Тривалість дебатів – 65 хв.

1. Консультація до дебатів.

Консультація проводиться на семінарському занятті, яке передуює дебатам. Викладач знайомить студентів з темою і метою семінару, пояснює методику його проведення, формує команди, роз'яснює суть домашнього завдання для студентів, які не ввійшли до їх складу.

Виходячи із теми заняття «Політична еліта суверенної України», викладач пропонує стверджуючу тему: «В Україні сформувалася й успішно діє національна політична еліта».

Варіанти заперечуючої теми можуть бути такими: «Владна еліта в Україні не виконує покладених на неї суспільних функцій», або «В Україні лише почала формуватися національно свідомо політична еліта».

Готуючись до дебатів, команди обирають капітана, розподіляють ролі, розробляють концепцію для стверджуючої й заперечуючої теми, формулюють аргументи, ведуть пошук фактичного матеріалу для підтвердження своєї позиції. Слід мати на увазі, що домашні «заготовки» мають бути творчо використані на дебатах, розгортання яких корегує лінію аргументації і стимулює пошук додаткових фактів. Особливо це стосується заперечуючої сторони, яка повинна

вести дискусію навколо лінії аргументації, розробленої стверджуючою командою.

Викладачеві слід уточнити зміст основних понять інтелектуальної гри «Дебати».

Концепція - це система поглядів на певне явище; спосіб розуміння, тлумачення явища, основна ідея будь-якої теорії. Замість терміну «концепція», учасники дебатів інколи вживають термін «критерій», маючи на увазі узагальнюючий показник, який визначає істинність аргументів, є їх спільною основою.

Для дебатів на зазначену стверджуючу тему концептуальною ідеєю може бути така: «Українська політична еліта є національною за своєю сутністю та ефективною в організації суспільного життя».

Для заперечуючої теми в якості загального критерія може виступати: «Правляча еліта в Україні характеризується радянським менталітетом та не виражає національних інтересів українського народу та держави»

Аргумент - твердження, що є підставою, доказом для обґрунтування, підтвердження чого-небудь (у дебатах - на підтвердження стверджуючої чи заперечуючої теми). Аргументи можуть мати різний характер: історичний, економічний, соціальний, моральний, психологічний, юридичний, політичний та ін. В якості аргумента може виступати не лише логічне міркування, але й вагомий факт. Аргументація - це наведення кількох аргументів на доказ своєї позиції.

Основні аргументи стверджуючої теми:

- 1. Вітчизняна еліта очолила переможну боротьбу українського народу за незалежність і суверенітет.*
- 2. Демократичний політичний режим дозволяє формувати представницькі та виконавчі органи української держави з професійно підготовлених та національно свідомих громадян.*
- 3. Українська політична еліта успішно виконує покладені на неї функції та завдання.*
- 4. Владна еліта користується підтримкою еліти впливу та широкими народними масами.*
- 5. В Україні сформувалась та ефективно діє опозиційна еліта.*

Можливі аргументи заперечуючої теми:

- 1. Правляча еліта не спромоглася за більше як 2 десятиліття визначити ефективну форму державного правління та стратегічний напрям суспільного розвитку.*
- 2. Правляча еліта в Україні має вельми низький рівень національної свідомості, гідності та професіоналізму.*
- 3. Правляча еліта є корумпованою та далекою від життєвих інтересів громадян.*

4. *Влада переслідує опозицію, нехтує її побажаннями та рекомендаціями.*

5. *Українська політична еліта є фрагментарною, що не дозволяє їй успішно діяти.*

Факт - дійсна подія, явище, реальність, що підтверджує той чи інший аргумент. Наводячи факти, студенти повинні посилатись на джерела інформації.

Дефініція - коротке, лаконічне визначення поняття. У «Дебатах» команди визначають 3-4 дефініції, що описують суть теми.

На даних дебатах, студенти повинні розкрити зміст таких основних понять:

Стверджуюча команда: політична еліта, національна політична еліта, владна еліта, еліта впливу.

Заперечуюча команда: національна свідомість політичної еліти, опозиційна еліта – системна і антисистема, фрагментарність еліти.

Функції та дії членів команд

1. Капітан першої команди: представляє команду, формулює стверджуючу тему. Розкриває її актуальність, визначає основні поняття, пропонує концепцію команди та аргументи (не більше чотирьох).

Капітаном стверджуючої команди можуть бути запропоновані такі поняття: національна політична еліта, національний лідер, пострадянське суспільство, демократизація, реформи тощо. Капітан зобов'язаний також дати загальне обґрунтування кожного з висунених аргументів, застосовуючи теорію політичної еліти та наводячи вагомі факти з життя українського народу і світової спільноти.

Загальна тривалість виступу капітана 5 хвилин. Далі, на протязі 2-х хвилин, він відповідає на запитання команди-опонента, які ставить гравець номер три. Правилами гри дозволяється тайм-аут (як травило 1 хвилина), який береться опонентами для підготовки або уточнення своїх запитань.

Запитання випливають зі змісту виступу капітана. Можуть ставитись уточнюючі питання, питання, що виявляють слабкі місця в аргументації опонента або ж готують ґрунт для доказу власної позиції.

2. Капітан заперечуючої сторони: представляє команду, висловлює її ставлення до стверджуючої теми і формулює заперечуючу тезу. У своєму виступі він зобов'язаний здійснити аналіз позиції стверджуючої сторони, висловити контраргументи та власні докази. Заперечуючій стороні доцільно звернути увагу на такі поняття та проблеми як протоеліта, квазіеліта. критерії ефективності національної еліти, партноменклатура, імітація реформ, суспільна криза тощо. Тривалість виступу - 5 хвилин. Далі даються відповіді на запитання третього номера першої команди.

3. У дебати вступає **другий гравець першої команди**. У своєму виступі, тривалістю 4 хвилини, він заперечує аргументацію опонентів, висуває нові докази на підтвердження власної позиції. Йому задає питання капітан другої команди.

4. Такі ж функції виконує **другий номер заперечуючої команди**. Він відповідає на запитання капітана першої команди.

5. **Третій номер першої команди** на протязі 4-хвилин підводить підсумок роботи своєї команди на дебатах: порівнює лінії аргументації власної

команди і опонентів, наводить додаткові докази (але не аргументи!), що, врешті-решт, дає йому право сказати: «Я думаю, що наша команда змогла переконати Вас у тому, що в Україні дійсно сформувалася й ефективно діє національна політична еліта».

6. Таку ж місію виконує і **третій гравець заперечуючої команди**. Запитання третім гравцям команд не ставляться. Вони завершують гру.

Позитивний навчальний ефект має підключення до дебатів студентів, які виконують роль суддів. Вони можуть поставити гравцям обох команд 2-3 запитання.

Робота команд оцінюється за такими **критеріями**:

1. Чіткість, логічність аргументації, її доказовість; майстерність заперечення позиції опонента (максимум - 7 балів).

2. Теоретична грамотність виступу, продуктивне використання політологічних знань (максимум 7 балів).

3. Актуальність піднятих проблем, зв'язок із сьогоденням (максимум 5 балів).

4. Культура мови та поведінки на дебатах (максимум 5 балів).

Команда-переможець визначається на основі суми перших місць по кожній парі гравців: капітани, другі й треті номери команд. Для цього менеджер гри просить суддів (це студенти групи, які не були членами команд), підняти руку за тих гравців у зазначених парах, кому вони віддають перевагу. Результати записуються в таку таблицю:

Назва пари гравців	К-ть перших місць за гравців команди №1	К-ть перших місць за гравців команди № 2
Капітани (гравці № 1)		
Гравці № 2		
Гравці № 3		

Сума перших місць		
-------------------	--	--

2. Структура заняття у формі інтелектуальної гри «Дебати»

А). Вступне слово викладача, вирішення організаційних питань (5хв.).

Б). Дебати (65 хв.).

Роль ведучого виконує викладач або студент, який володіє методикою гри. Загальна схема роботи учасників дебатів представлена у таблиці:

Етап гри	Дії членів команди №1	Дії команди №2
I етап	Виступ капітана (5 хв), його відповіді на запитання опонентів (2 хв.) та суддів (2 хв.)	Запитання 3-го гравця капітану команди № 1 (3-4 питання на протязі 2 хв.)
		Виступає капітан 2-гої команди, йому запитання задає гравець № 3 першої команди

II етап	Виступ 2-го гравця (4 хв.), відповіді на запитання опонентів (2 хв.) та суддів (2 хв.)	Запитання капітана гравцю № 2 (3-4 питання на протязі 2 хв.)
		Виступає гравець № 2 другої команди, йому запитання задає капітан команди № 1
III етап	Виступ 3-го гравця	
		Виступ 3-го гравця другої команди

В). Оцінювання дебатів і підведення підсумків заняття (10 хв.)

З'ясовується сума перших місць по кожній із трьох пар гравців і виводиться командний результат. Після визначення переможця, студенти і викладач дають загальну характеристику дебатам та результатам обговорення теми.

Викладач виставляє оцінки членам команд. Решта студентів, які не брали безпосередньої участі у дебатах, здають на перевірку домашні творчі роботи, в яких сформульовані власні аргументи та факти для стверджуючої і заперечуючої

тем. Таким чином, оцінюються знання всіх учасників семінарського заняття, яке проходило у формі інтелектуальної гри «Дебати».

Література

1. Караван Ю. В. Нетрадиційні форми лекцій у вищій школі / Ю. В. Караван, О. А. Саницька, М. С. Ташак // [Електронний ресурс]. – Режим доступу. <http://nauka.zinet.info/15/karavan.php>
2. Кузьмінський А. І. Педагогіка вищої школи / А. І. Кузьмінський / 2-ге видання, стереотипне. – К.: Знання, 2011. – 486 с.
3. Навчальний процес у вищій педагогічній школі / За ред. О. Г. Мороза. – К.: НПУ ім. М. Драгоманова, 2001.
4. Пивнева Л. М. Методика преподавания общественно-политических дисциплин. Семинар «Преподавание курса «Основы демократии в высшей школе» / Л. М. Пивнева. – К.: Центр вивчення демократії, 2002. – 83 с.
5. Рудакевич О. М. Політологія: лекції, семінари, самостійна робота: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Видання четверте, зі змінами і доповненнями / О. М. Рудакевич. – Тернопіль: Астон, 2013. – 304 с.

Навчальне видання

Рудакевич Олег Михайлович

**Методичні рекомендації щодо використання нетрадиційних форм
лекційних та семінарських занять у викладанні політології**

Формат 60x84/16. Папір офсетний.

Друк. на дублікаторі. Замов. № 58-132

Умовн. друк. арк. 1.54. Обл. вид. арк. 17.0

Тираж 100 прим.

Віддруковано ФО-П Шпак В. Б.

Свідоцтво про державну реєстрацію № 073743

Спп № 465644

Тел.. 8 097 299 38 99, 8 063 300 86 72

Т-mail: Тоoums@ukr.net

Рудакевич О. М. Нетрадиційні форми лекційних та семінарських занять у викладанні політології: методичні рекомендації . – Тернопіль: ТНЕУ, 2013. – 37 с.